

MORTON SMITHS FORTOLKNING AF JESUS¹

Per Bilde

Morton Smith (1915-1991) er en af det 20. århundredes mest betydningsfulde amerikanske religionsforskere. Efter at have taget sin BA-grad i Harvard 1936 studerede han i 1937-1940 tidlig kristendom, antik jødedom og græsk-romerske religioner ved *Harvard Divinity School*. I årene 1940-1944 opholdt han sig i Jerusalem, hvor han studerede hellenistisk jødedom, jødisk mystik og hellenistisk-romersk magi. Disse studier mandede ud i en disputats om tidlige rabbiniske paralleller til evangelierne. Disputatsen blev skrevet på hebraisk og antaget af *Hebrew University* i Jerusalem i 1948. Få år efter kom en engelsk oversættelse (Smith 1951). I 1957 blev Morton Smith ansat som professor ved *Columbia University*, hvor han forskede og underviste i oldtidens historie frem til 1985, da han fratrådte sin stilling.

Gennem hele sin karriere lagde Morton Smith vægt på at arbejde historisk, især religionshistorisk, og han lå regelmæssigt i strid med 'teologerne', både jødiske og kristne. I sit arbejde med jødedommen og kristendommen forsøgte han til stadighed at betragte disse religioner 'udefra' på samme måde, som vi i europæisk religionsvidenskab undersøger 'fremmede' religioner uden for vor egen kultur.

Morton Smiths forskning omfattede fire store områder: Det Gamle Testamente og Israels religionshistorie; jødedommen i hellenistisk-romersk tid; Det Nye Testamente og urkristendommen; hellenistisk-romersk magi. Hvad der særligt karakteriserede og udmærkede Morton Smith, ud over den distancerede religionshistoriske tilgang, var hans originale forsøg på at studere disse fire områder i nær sammenhæng med hinanden, hvilket jeg skal søge at vise i det følgende. Hele dette forskningsprogram kulminerede i Morton Smiths arbejder om Jesus (især Smith 1978a). Min præsentation munder derfor ud i en mere fyldig fremstilling af Morton Smiths Jesus-forskning.

1. Det Gamle Testamente og Israels religionshistorie

Morton Smith var overbevist om, at både det gamle Israels religion og den antikke jødedom grundlæggende var præget af to stridende retninger (jf. Smith 1971a). På den

---

¹ Dette manuskript blev i 1995 udarbejdet som en indledning til en dansk oversættelse af Morton Smiths bog, *Jesus the Magician* (1978a). Både oversættelsen (ved Poul Aage Fogde) og min indledning var i begyndelsen af 1990'erne blevet bestilt af Forlaget Spektrum. Da forlaget - tilsyneladende af økonomiske grunde - åbenbart har opgivet dette projekt, er jeg redaktionen af *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* taknemmelig for at have fået mulighed for her at offentliggøre en revideret version af denne introduktion til en Jesus-forsker, som efter min mening fortjener en større opmærksomhed, også i religionsvidenskabelige kredse.

ene side stod en elite af eksklusive Jahve-dyrkere, "monoteisterne", kendetegnet ved mottoet "Jahve alene". Denne gruppe udgjorde blot et lille mindretal af den israelitiske befolkning. Den omfattede bl.a. de kritiske gammeltestamentlige profeter – Amos, Esajas, Jeremias o.a. – og den "deuteronomistiske skole", en betegnelse, som forskere bruger om redaktorerne af 5. Mosebog, Josvas Bog, Dommerbogen, 1. og 2. Samuelsbog samt 1. og 2. Kongebog. I tiden både før og efter Jerusalems fald i 587 f.v.t. førte denne gruppe an i en kompromisløs kamp mod religionsblanderi og frafald fra Jahve. I den antikke jødedom førtes denne "monoteistiske" retning videre af forløberne for og siden af selve den efterhånden opdukkende "rabbinske" jødedom (jf. Smith 1956).

Heroverfor stod ifølge Morton Smith en anden retning, præget af en folkelig "synkretisme", som repræsenterede flertallet af de gamle israelitter og jøder. Denne gruppe nøjedes ikke med at tilbede Jahve alene, men dyrkede desuden en række andre guddommelige væsner, som den første gruppe betegnede som "afguder".

Den monoteisme, som vi er vant til at betragte som et urgammelt træk ved israelitisk-jødisk religion, anser Morton Smith således for at være et forholdsvis sent fænomen. Han ser den som resultatet af "monoteisternes" sejr over "synkretisterne", en sejr, som først blev sikret definitivt langt ned i romersk tid. Det var imidlertid denne elite, som sammen med sejren sikrede sig retten til at skrive det jødiske folks historie, og det blev derfor denne retning, som kom til at præge det store flertal af de bevarede israelitisk-jødiske religiøse skrifter. Disse tekster i Det Gamle Testamente og i den bevarede antikke jødiske litteratur gengiver derfor ikke den historiske virkelighed, men den sejrende "monoteistiske" elites billede af den.

"Synkretisterne", som tabte slaget om det jødiske folk, kender vi derfor kun indirekte gennem deres modstanderes fordømmende skildringer i Det Gamle Testamente af dem som "afgudsdyrkere", "frafaldne" og "syndere". I den antikke jødedom aner man lidt tydeligere denne "synkretistiske" retning, nemlig i dele af den pseudepigrave litteratur, Qumran-litteraturen, Det Ny Testamente, Filons og Josefus' værker; desuden i nogle af de bevarede mosaikker og andre ikonografiske monumenter især i jødiske synagoger fra romersk tid samt i bevarede magiske tekster (jf. Goodenough 1988 (1953-68) og Smith 1967). Det var denne folkelige, halvhedenske og synkretistiske form for jødedom, der havde Morton Smiths store interesse, ikke mindst fordi det var her, han fandt urkristendommens historiske udspring.²

---

² Nutidige læsere af Morton Smith kan ikke undgå at bemærke et påfaldende slægtskab mellem hans syn på Det Gamle Testamente og israelitisk religion, på den ene side, og de teser, som gennem 1990'erne under stor mediestøj er blevet fremført af den såkaldte Københavnerskole under ledelse af Niels Peter Lemche, på den anden side.

2. Jødedommen i hellenistisk-romersk tid

Dermed er der allerede sagt noget væsentligt om Morton Smiths arbejde med den antikke jødedom (jf. Smith 1956 og 1971a). Mens jødedommen på Jesus' tid var frodig og mangfoldig, skabtes der i en mere ensrettet eftertid billeder af den, hvor denne mangfoldighed var reduceret til én autoriseret version: den farisæiske. Således ser sagen ud i den rabbiniske litteratur i Mishnah og Talmud. Her er ikke blot den "kristne" jødedom, men også retninger som saddukæerne, essæerne, Qumran-menigheden, de militante zeloter, sikarier og Johannes Døberens kreds reduceret eller helt rensset ud til fordel for farisæerne, der ansås for forløbere for den rabbiniske jødedom.

Morton Smith søgte videre at vise, at en lignende proces havde fundet sted hos Josefus og i evangelierne. Han mente at kunne påvise, at farisæerne spiller en langt større rolle i Josefus' andet store værk, *De jødiske Antikviteter* (fra 90'erne e.v.t.), end i det første, *Den Jødiske Krig* (fra 70'erne e.v.t.). Morton Smith hævder, at dette skifte skyldes, at farisæerne allerede efter Jerusalems fald i 70 e.v.t. blev den dominerende gruppe i jødedommen, som Josefus gerne ville tækkes i en situation, da han efter Morton Smiths opfattelse havde mistet den romerske (flaviske) kejserfamilies gunst (jf. Smith 1971a, 75f).

På en lignende måde har der ifølge Morton Smith fundet en reduktion sted i evangelierne fra en oprindelig mangfoldighed i jødedommen på Jesus' tid til den situation, da evangelierne blev til (ca. 70-100 e.v.t.), som prægedes af farisæernes dominans blandt jøderne. Historisk stod Jesus over for skriftkloge, præsteskab og farisæere, men i evangelierne er konfrontationen ændret til i hovedsagen at gælde farisæerne, som var den kristne menigheds vigtigste jødiske modstandere, da evangelierne blev redigeret (jf. Smith 1971b).

3. Det Ny Testamente og urkristendommen

I arbejdet med urkristendommen gik Morton Smith på samme måde historisk og religionshistorisk til værks. Grundlæggende opfattede han den tidlige kristendom som en "hellenistisk-jødisk" religion (jf. Smith 1971b, 1973, 1978a, 1978b, 1980). Den var en religion med udgangspunkt i netop den ovenfor omtalte folkelige, "synkretistiske" jødedom, som allerede før Jesus' tid var blevet "helleniseret" i et eller andet omfang. Dertil kom, at urkristendommen selv næsten fra første færd var ikklædt en græsk sprogdragt, hvilket betød en endnu stærkere hellenisering. Denne proces berørte også kristendommens indhold. Morton Smith tolkede således evangelierne som "aretalogier", dvs. lovprisende beretninger om Jesus' underfulde handlinger (jf. Smith & Hadas 1965 og Smith 1971b). Morton Smith opfattede Jesus som en *theios anêr*, et "guddommeligt menneske", dvs. et menneske, der var fyldt af guddommelig kraft, og som derfor var i stand til usædvanlige præstationer, jf. Smith 1978b). Denne type var en figur, som kendes fra anden litteratur i den hellenistisk-romerske periode. Vi finder den især i de antikke fremstillinger af skikkelser som Pythagoras, Sokrates, Diogenes, Aleksander

Den Store, Epikur, Cæsar, Augustus og sidst, men ikke mindst Apollonios fra Tyana, som spiller en stor rolle i Morton Smiths bog, *Jesus the Magician* (1978a). Apollonios levede og virkede samtidigt med Jesus, men vi kender ham kun gennem litterære fremstillinger fra det 3. århundrede e.v.t., først og fremmest et værk af Filostratos (ca. 170-245 e.v.t.). Morton Smith plæderede på denne måde for, at man måtte forstå den tidlige kristendom som et genuint "hellenistisk" fænomen. Han tolkede urkristendommen som en i oprindelsen "hellenistisk-jødisk" bevægelse, der var optaget af magi, ekstatisk besættelse, himmelrejser, mystik, helbredelser og hemmelige indvielser. Med dette synspunkt kan Smith forskningshistorisk siges at videreføre den fortrinsvis tyske "religionshistoriske skoles" arbejder (jf. fx Gunkel 1903, Bousset 1907 og 1965 (1913) samt Reitzenstein 1966 (1910)).

4. Hellenistisk-romersk magi

Morton Smiths fjerde store interesse var hellenistisk-romersk magi (jf. Smith 1958, 1967, 1977 og 1978a). Begrebet "magi" adskiller han ikke fra begrebet "religion", men ser i stedet disse to begreber som inderligt forbundet med hinanden. Morton Smith betragtede den antikke magi dels som det vigtigste "synkretistiske" mødested for datidens kultur og religioner, dels som et udtryk for netop de former for religion, som ikke fandt optagelse i de sejrende religiøse eliters "kanoniske" skrifter, dvs. som "outsidernes" religion.

5. Bogen om "trollmanden Jesus"

Morton Smiths forskning var således præget af en stærk interesse for de marginale og undertrykte former for religion. I arbejdet med at finde og afdække dem gik han ikke af vejen for at provokere mere ortodokse kolleger og læsere. Nogle af hans elever hævder endog, at deres lærer ligefrem elskede at træde de fromme på deres religiøse ligtorne (jf. Calder 1992 og Cohen 1994). Denne provokerende form præger også i nogen grad hans bog om Jesus. Det må dog tilrådes, at læserne ikke lader sig afskrække heraf, men lader deres nysgerrighed overvinde deres eventuelle ubehag ved Morton Smiths radikale udsagn.

På denne baggrund fremtræder *Jesus the Magician* som et hovedværk i Morton Smiths forfatterskab. Den er først og fremmest spændende som en kriminalroman. Den er endvidere et originalt arbejde, som på en dybtborende måde søger at trænge ind i og om bag ved evangeliematerialet. Den er banebrydende ved at fremstille Jesus som en primært hellenistisk figur, en fortolkning, som er blevet mere almindelig i de senere år, især i amerikansk forskning (jf. især Downing 1988 og 1992 samt Crossan 1991).

Bogen om trollmanden Jesus er det første konsekvent gennemførte forsøg på at indtage og udnytte det store materiale af magiske tekster på græsk (jf. Preisendanz 1928; Luck 1985 og Betz 1986). Dette materiale dateres almindeligvis til det 3.-4. århundrede

e.v.t., og det stammer primært fra den hellenistisk-romerske verden uden for Palæstina, først og fremmest Ægypten. Til dette materiale føjer Morton Smith en betydelig mængde af andre antikke tekster, først og fremmest det allerede omtalte værk af Filostratos om Apollonios fra Tyana, men desuden de øvrige bevarede jødiske, græsk-romerske og tidlige kristne vidnesbyrd om antik magi.

Dertil kommer et stof, som Morton Smith betegner som den "alternative Jesus-tradition". Hermed refererer han til den spinkle jødiske Jesus-overlevering i den rabbiniske litteratur (og i Justins *Dialog med jøden Tryfon*, jf. Maier 1992 (1978)) samt de øvrige stumper, der er overleveret hos kirkefædrene, først og fremmest de hos Origenes gengivne tekster af den græske platoniker Kelsos (ca. 140-200 e.v.t.). Omkring 180 e.v.t. skrev Kelsos et polemisk værk imod kristendommen, hvoraf udførlige citater er bevaret i et modskrift fra ca. 250 e.v.t. af den aleksandrinske kirkefader Origenes (ca. 185-255 e.v.t.). Alle disse grupper af materiale inddrager Morton Smith systematisk i sit arbejde med at rekonstruere den historiske Jesus.

Det kan ikke overraske, at det billede af Jesus, der kommer ud af Morton Smiths anstrengelser, adskiller sig fra de fleste andre forsøg på at nå tilbage til den historiske virkelighed (jf. fx Engberg-Pedersen 1998, 11-49). Morton Smith tegner på dette grundlag et portræt af Jesus som et typisk "hellenistisk" og "guddommeligt menneske", som i kraft af sin guddomsagt var i stand til at virke som "magisk" terapeut. Videre forsøger Morton Smith at vise, at det på denne baggrund er muligt at forstå og forklare de billeder af Jesus dels som "Guds søn" og dels som udsendt af Beelzebul, som kom til at præge den ældste overlevering hos henholdsvis Jesus' tilhængere og modstandere (jf. især Matt. 12,22-32 med paralleller). Den første gruppe tolkede Jesus' underfulde helbredelser positivt som et udtryk for, at han var udvalgt og bemyndiget af Gud selv. Den anden gruppe tydede modsat den samme virksomhed som et vidnesbyrd om, at Jesus var ledet af Beelzebul, de onde ånders fyrste, også kaldet Satan. Morton Smiths afgørende pointe består nu i at pege på, at med disse tolkninger må begge parter nødvendigvis være gået ud fra, at Jesus var begavet med usædvanlige evner. Fra første færd synes både tilhængere og modstandere således at have anerkendt, at Jesus faktisk foretog forbløffende helbredelser og udvirkede andre undere. De to parter synes blot at have tydet dette faktum på to grundlæggende forskellige måder. Det er derfor ikke disse to forskellige tolkninger af Jesus' ord og gerninger – som i øvrigt er velkendte i Jesus-forskningen – der har Morton Smiths interesse, men de to forskellige tolkningers fælles grundlag, nemlig begge parters anerkendelse af, at Jesus faktisk udførte usædvanlige handlinger.

Det er dette fælles grundlag, som vi efter Morton Smiths opfattelse bør anerkende som historisk. Det er dette lag i overleveringen, der repræsenterer den virkelige Jesus. Og det er just denne virkelige Jesus, som Morton Smith mener bedst at kunne karakterisere som "magiker", dvs. en velkendt social figur, der kom fra det "halvheden-ske" Galilæa, og som i begyndelsen af sin virksomhed samlede stor folkelig opmærksomhed og tilslutning.

6. Vurdering

Morton Smiths fortolkning af den historiske Jesus må anerkendes som et – i almindelighed overset – nybrud i forskningen. Vi kender til en lang række af andre tolkninger af Jesus, men ingen af samme karakter som denne. Det er velkendt, at der foreligger talrige *jødiske* fortolkninger af Jesus (jf. fx Lindeskog 1973 (1938)). Der er her tale om tolkninger af Jesus som en jødisk eskatologisk skikkelse (Messias, Menneskesønnen, Herrens Lidende Tjener, Den Eskatologiske Profet (en ny Moses eller Elias) osv.), som en jødisk apokalyptiker, som en farisæisk eller essæisk lovkyndig, som en militant “zelot” i stil med Bar Kokhba osv. Efter Morton Smiths opfattelse er der imidlertid ingen af disse traditionelle jødiske kategorier, der til bunds stemmer overens med overleveringen om Jesus.

Morton Smith mener, at “hellenistiske” kategorier korresponderer bedre med denne overlevering. Han er ganske vist ikke den første, som har forsøgt at tolke Jesus “hellenistisk”. I Jesus-forskningens historie foreligger der flere forsøg i den retning. I begyndelsen af det 20. århundrede forsøgte man fx i den “religionshistoriske skole” at tolke Det Ny Testaments billeder af Jesus i lyset af formodede førkristne gnostiske myter om en fra himlen nedstigende forløverskikkelse (jf. Gunkel 1903, Bousset 1965 (1913) og Reitzenstein 1966 (1910)). I de senere år er der endvidere gjort forsøg på at anskue og tyde den historiske Jesus som en hellenistisk-romersk kynisk vandrefilosof (jf. Downing 1988 og 1992 samt Crossan 1991).

I forskningshistorien foreligger der ligeledes før Morton Smith tolkninger af Jesus, der – ligesom Morton Smith – lægger hovedvægten, ikke på Jesus’ ord og forkyndelse, men på hans gerninger og her først og fremmest hans undergerninger. Nogle af disse tidligere forskere har ligeledes sammenlignet Jesus med Apollonios fra Tyana og på denne måde tolket ham som et “guddommeligt menneske”, en *theios anêr* (jf. oversigten i Pilgaard 1983). Men man har hverken før eller efter Morton Smith set tilsvarende forsøg på en systematisk inddragelse af det magiske materiale og en herpå byggende konsekvent gennemført tolkning af Jesus som “hellenistisk magiker”.

Denne vurdering var dog ikke den almindelige, da bogen blev offentliggjort. Den blev langt fra modtaget med almindeligt bifald. Mange forskere havde allerede modtaget Morton Smiths berømte (for mange berygtede) bog om Klemens fra Aleksandria og “det hemmelige Markusevangelium” (Smith 1973) med betydelig skepsis. Mange var derfor på forhånd på vagt, da den nye bog om Jesus som “trolldmand” udkom i 1978. Anmeldere mente da også at kunne pege på mangler i bogen.

Efter min opfattelse har den da også flere svagheder (jf. Bilde 1980). Fx kan man kritisere Morton Smith for at være en klassisk rationalist, som afviser Jesus’ “magi” som “nonsens” (1978a, 141). En anden svaghed er hans svagt begrundede formodning om, at Galilæa på Jesus’ tid var et “halvhedensk” område, præget af “a strong strain of native Palestinian, Semitic paganism” (1978a, 67). Den alvorligste svaghed ser jeg dog deri, at Morton Smith adskiller Jesus fra den jødiske apokalyptik, som ellers

gennemsyrede næsten alle jødiske grupper og tendenser i Palæstina i hellenistisk og tidlig romersk tid.

Dermed har vi allerede antydnet, at bogen ikke kom til at danne skole i forskningen. Siden 1978 har Jesus-forskningen bevæget sig ad andre veje end den af Morton Smith anviste. En betydelig del af den historisk interesserede evangelieforskning har således lagt hovedvægten på at arbejde videre med Jesus' forhold til jødedommen. Det gælder ikke mindst Geza Vermes (1973, 1984 og 1993), E.P. Sanders (1985 og 1993), J.P. Meier (1991) og Gerd Theissen & Anette Merz (1996), men de går i helt andre retninger end Morton Smith. Den *kontekst*, som Jesus ifølge disse forskere primært hører hjemme i, er ikke den hellenistisk-romerske verden, men den samtidige palæstinensiske jødedom, og her først og fremmest de eskatologiske, apokalyptiske og messianske strømninger. I Danmark er Bent Noack (1975), Finn Jacobi (1978) og Niels Hyldahl (1993) gået i samme retning. Villy Sørensen (1992) følger trop i den forstand, at han ligeledes placerer Jesus i den samtidige jødedom. Villy Sørensen slår derimod følge med Morton Smith i den henseende, at han frakender Jesus enhver forbindelse med apokalyptikken. Villy Sørensen er imidlertid ene om at se Jesus som en slags ny profet, der var nært beslægtet med den gammeltestamentlige Jeremias.

En anden tendens i Jesus-forskningen siden Morton Smith finder vi i den socio-økonomiske og politiske tilgang til materialet. Der foreligger ansatser hertil allerede tidligt i det 20. århundrede. Robert Eissler (1929-30) og S.G.F. Brandon (1967) var banebrydende i forsøgene på at tolke Jesus som en "zelotisk" skikkelse, hvis virksomhed sigtede på en politisk befrielse af det jødiske folk. Med Gerd Theissens lille bog fra 1977 om "Jesusbevægelsens sociologi" fik denne tilgang et kraftigt skub i en mere decideret "sociologisk" retning (jf. Malina 1981). Dette fremstød er siden ført videre i "antropologisk" retning. En af de mest indflydelsesrige bøger om Jesus fra de seneste år er således John Dominic Crossans store værk, *The Historical Jesus. The Life of a Mediterranean Jewish Peasant* (1991). Crossan inddrager et vældigt historisk materiale fra den hellenistisk-romerske verden samt begreber og modeller fra moderne antropologi. Således udrustet tegner han et fængslende billede af Jesus som en "marginal" figur i det jødiske Palæstina, som kommer fra den palæstinensiske agrare "periferi". Samtidig ser Crossan sig - på linje med Gerald F. Downing - nødsaget til at rubricere Jesus som en art jødisk "kyniker".

Endelig har en betragtelig del af evangelieforskningen i de allerseneste år vendt sig helt bort fra historiske og religionshistoriske spørgsmål og i stedet samlet sig om litterære (og "retoriske") samt strukturalistisk og semiotiske problemer i materialet. Her i Danmark er Ole Davidsens disputats (1993) et eksempel herpå.

Siden Morton Smiths bog om "trollmanden Jesus" har Jesus-forskningen således bevæget sig i andre retninger. Der er herunder vundet nye og væsentlige indsigter. Det er imidlertid min vurdering, at dette ikke bør ske på bekostning af sansen for kvaliteterne i Morton Smiths arbejde fra 1978. Efter min opfattelse er og bliver denne bog en milepæl i den nyere Jesus-forskning, en bog, hvis potentiale endnu ikke er udnyttet fuldt ud.

Litteratur

BETZ, H.D., ed.

1986 *The Greek Magical Papyri in Translation, Including the Demotic Spells*, Chicago and London.

BILDE, P.

1980 "Morton Smith: Jesus the Magician", *Dansk Teologisk Tidsskrift*, 43, 214-216.

BOUSSET, W.

1907 *Hauptprobleme der Gnosis*, Göttingen.

1965 *Kyrios Christos. Geschichte des Christusglaubens von den Anfängen des Christentums bis Irenäus*, Göttingen (1913) 5. udg. 1965.

BRANDON, S.G.F.

1967 *Jesus and the Zealots*, Manchester.

CALDER, W.M.

1992 "Morton Smith", *Gnomon*, 64, 382-384.

COHEN, S.J.D.

1994 "Morton Smith and his Scholarly Achievement", in Parente-Sievers, eds., 1-8.

CROSSAN, J.D.

1991 *The Historical Jesus. The Life of a Mediterranean Jewish Peasant*, Edinburgh.

DAVIDSEN, O.

1993 *The Narrative Jesus. A Semiotic Reading of Mark's Gospel*, Aarhus.

DOWNING, F.G.

1988 *Christ and the Cynics: Jesus and other Radical Preachers in First Century Tradition*, Sheffield.

1992 *Cynics and Christian Origins*, Edinburgh.

EISLER, R.

1929-30 *Jesous basileus ou basileusas*, Heidelberg.

ENGBERG-PEDERSEN, T.

1998 *Den historiske Jesus og hans betydning*, København.

GOODENOUGH, E.R.

1988 *Jewish Symbols in the Greco-Roman Period*, vol. 1-13, Princeton, 1953-1968, abridged edition by J. Neusner, Princeton.

GUNKEL, H.

1903 *Zum religionsgeschichtlichen Verständnis des Neuen Testaments*, Göttingen.

HYLDAHL, N.

1993 *Den ældste kristendoms historie*, København.

JACOBI, F. m.fl.

1978 *Jesu død og opstandelse. Læsninger i Det nye Testamente*, København.

LINDESKOG, G.

1973 *Die Jesusfrage im neuzeitlichen Judentum*, (Uppsala 1938) rp. Darmstadt.

LUCK, G.

1985 *Arcana Mundi. Magic and the Occult in the Greek and Roman Worlds*, Baltimore-London.

MAIER, J.

1992 *Jesus von Nazareth in der talmudischen Überlieferung*, Darmstadt (1978).

- MALINA, B.J.
1981 *The New Testament world. Insights from cultural anthropology*, Atlanta.
- MEIER, J.P.
1991 *A Marginal Jew. Rethinking the Historical Jesus. I. The Roots of the Problem and the Person*, New York-Toronto-London.
- NOACK, B.
1975 *Jesus Ananiassøn og Jesus fra Nazaret. En drøftelse af Josefus Bellum Judaicum VI, 5,3* København.
- PARENTE, F. & J. SIEVERS, eds.
1994 *Josephus and the History of the Greco-Roman World. Essays in Memory of Morton Smith*, Leiden.
- PILGAARD, AAGE
1983 *Jesus som undergører i Markusevangeliet*, København.
- PREISENDANZ, K.
1928 *Papyri Graecae Magicae. Die griechischen Zauberpapyri*, Leipzig-Berlin.
- REITZENSTEIN, R.
1966 *Die hellenistischen Mysterienreligionen, ihre Grundgedanken und Wirkungen*, Leipzig und Berlin 1910, 3. udg. 1927, rp. Darmstadt.
- SANDERS, E.P.
1985 *Jesus and Judaism*, London.
1993 *The Historical Figure of Jesus*, London.
- SMITH, M.
1951 *Tannaïtic Parallels to the Gospels*, Philadelphia.
1956 "Palestinian Judaism in the First Century", i: M. Davis, ed., *Israel: Its Role in Civilization*, New York, 67-81.
1958 "The Image of God: Notes on the Hellenization of Judaism", *Bulletin of John Rylands Library*, 40, 473-512.
1967 "Goodenough's *Jewish Symbols* in Retrospect", *Journal of Biblical Literature*, 88, 53-66.
1968 "Historical Method in the Study of Religion", *History and Theory*, 8, 8-16.
1971a *Palestinian Parties and Politics that Shaped the Old Testament*, New York.
1971b "Prolegomena to a Discussion of Aretologies, Divine Men, the Gospels, and Jesus", *Journal of Biblical Literature*, 90, 174-199.
1973 *Clement of Alexandria and a Secret Gospel of Mark*, Harvard.
1977 "Messiahs: Robbers, Jurists, Prophets, and Magicians", *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, 44, 185-195.
1978a *Jesus the Magician*, San Francisco.
1978b "On the History of the 'Divine Man'", i: *Paganisme, Judaïsme, Christianisme. Mélanges offerts à Marcel Simon*, Paris, 335-345.
1980 "Pauline Worship as Seen by Pagans", *Harvard Theological Review*, 73, 241-250.
- SMITH, M. & M. HADAS
1965 *Heroes and Gods*, New York.
- SØRENSEN, V.
1992 *Jesus og Kristus*, København, 2. udg. 1994.
- THEISSEN, G.
1977 *Soziologie der Jesusbewegung. Ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte des Urchristentums*, München, da. overs. v. Geert Hallböck, København 1979.

THEISSEN, G. & A. MERZ

1996 *Der historische Jesus. Ein Lehrbuch*, Göttingen.

VERMES, G.

1973 *Jesus the Jew. A Historian's Reading of the Gospels*, New York, rev. udg. Philadelphia 1981.

1984 *Jesus and the World of Judaism*, Philadelphia.

1993 *The Religion of Jesus the Jew*, London.

Summary

The purpose of this small article is to present Morton Smith's book, Jesus the Magician (1978a), seen in the context of his other writings. As well as that, Morton Smith's book is related to some of the more significant contributions to the quest for the historical Jesus in the 1980s and 1990s. Generally, my evaluation of Morton Smith's book is positive.

Per Bilde

Lektor, dr.theol.

Institut for Religionsvidenskab

Aarhus Universitet